

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія
Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни **Національна економіка**
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

за темою – *Програмування та прогнозування національної економіки.*

Суми 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 8 від 14.08.2024р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 8 від 08.07.2024р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол № 7 від 13.08.2024р.

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол № 23 від 25.06.2024

Розробник:

Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат наук з державного управління, доцент **Дементов В.О.**

Рецензенти:

1. Доцент кафедри економіки підприємства та організації бізнесу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, кандидат економічних наук, доцент **Ревенко О.В.**
2. Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук **Парфентій Л.А.**

План лекції

1. Економічне прогнозування, його функції та види соціально-економічних прогнозів.
2. Взаємозв'язок стратегічного планування та прогнозування. Їх інформаційне забезпечення. Формування програм комплексного розвитку національної економіки.
3. Прогнозування розвитку галузей соціальної сфери та її елементів. Вибір стратегії соціально-економічного розвитку України

Література

1. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 03.03.2000 р. № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text> (дата звернення: 22.08.2021).
2. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р. № 106. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.08.2021).
3. Аналітика та прогнозування соціально-економічних процесів і податкових надходжень : монографія / [Паянок Т. М., Лаговський В. В., Краєвський В. М. та ін.]. Київ: ЦП «Компринт». 2019. 426 с. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/3314/1/3533_IR.pdf (дата звернення: 22.08.2021).
4. Кравченко О. М. Державні програми соціально-економічного розвитку як інструмент державного регулювання національної економіки. Науковий вісник ЧДІЕУ. 2013. № 1 (17). С. 42-47. URL: <http://journals.uran.ua/nvgeci/issue/view/1209> (дата звернення: 22.08.2021).
5. Національна економіка: навч. посіб. / кол. авт.: Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. за заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України», 2011. С. 81-96.
6. Національна економіка: навч. посібник / за заг. ред. В. П. Решетило; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків: ХНАМГ, 2009. С. 303-323.
7. Національна економіка: підручник / кол. авт.: Носова О. В., Васенко В. К., Сапич Н. М. та ін. за заг. ред. О. В. Носової. Київ: Центр учбової літератури, 2013. С. 395-410.
8. Савченко В. Ф. Національна економіка: навч. посібник. 2-е вид. Чернігів: Видавництво ЧДІЕУ, 2014. С. 167-200.
9. Сенишин О. С. Роль соціально-економічного прогнозування у структурі механізму розвитку вітчизняного продовольчого комплексу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Випуск 2. С. 347-351. URL: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/68.pdf> (дата звернення: 22.08.2021).

звернення: 22.08.2021).

10. Старостенко Г. Г., Онишко С. В., Поснова Т. В. Національна економіка: навч. посібник. Київ: Ліра-К, 2016. С. 290-306.
11. Шумська С. С. Макроекономічне прогнозування : навч. посібник : у двох ч. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 2015. Ч. 1. 176 с.
12. Ярошенко І. В., Семигуліна І. Б. Аналіз існуючих систем прогнозування соціально-економічного розвитку у світі та в Україні. *Бізнес-інформ*. 2015. № 11. С. 58-65.

Текст лекції

1. Економічне прогнозування, його функції та види соціально-економічних прогнозів.

Економічне прогнозування – це складова частина системи державного регулювання національної економіки, покликана визначити майбутній стан економіки і виявити найважливіші проблеми соціально-економічного розвитку.

Стратегія держави - це детальний всебічний комплексний план, спрямований на втілення цілей держави.

Механізм формування стратегічних та тактичних цілей держави є складним і починається з *абстрактного суспільного передбачення*, прямує до *конкретного прогнозування*, а далі - до *макроекономічного планування й програмування*.

Прогноз - науково обґрунтоване судження або передбачення можливого стану об'єкта в майбутньому можливих шляхів та строків його досягнення. **Економічне прогнозування** - це науково обґрунтоване передбачення напрямку розвитку окремих економічних явищ і процесів на різних рівнях економічної системи.

Існують наступні **способи прогнозування**:

- *експериментальний*, що здійснюється шляхом опитування фахівців щодо об'єкта прогнозування;
- *екстраполяції* - збір інформації про розвиток об'єкта в минулому й перенесення закономірностей його розвитку на майбутнє;
- *моделювання*, яке базується на побудові моделей об'єкта відповідно до очікуваних змін його стану.

До **форм наукового прогнозування** відносять:

- *гіпотезу* - наукове прогнозування на рівні загальної теорії, тобто якісні характеристики досліджуваного об'єкта, що відображують загальні закономірності його розвитку;
- *прогноз* - більш достовірне й більш повне наукове передбачення, тому що базується не тільки на якісних, але й на кількісних оцінках, має ймовірний або варіантний характер;
- *план*, що характеризується більш високим рівнем вірогідності, тому що містить постановку конкретного завдання й способи його виконання.

Всі прогнози можна класифікувати:

«А» - *базові прогнози*: демографічні, прогнози природних ресурсів, НТП, екологічні, зовнішньоекономічні, зовнішньо- й внутрішньополітичні;

«Б» - *соціально-економічні прогнози*: економічного зростання, сукупного попиту, галузевої структури, рівня інфляції, зайнятості населення й ін.

Залежно від можливих впливів на процеси соціально-економічного розвитку національної економіки прогнози поділяють також на:

- активні та
- пасивні.

Залежно від ступеня ймовірності передбачуваних явищ прогнози

поділяють на:

- варіантні й
- інваріантні (тобто наводять тільки один варіант розвитку явища).

За способом подання інформації прогнози класифікують на

- крапкові (наприклад, у прогнозований період ВВП зросте на 5%);
- інтервальні (у прогнозований період ВВП збільшиться на 5-7%).

За масштабом прогнози поділяють на такі:

- мікропрогноз - прогноз розвитку окремого підприємства;
- галузевий - прогноз розвитку однієї галузі;
- макропрогноз - прогноз розвитку національної економіки;
- суперпрогноз - прогноз розвитку всієї світової економіки.

За часовим критерієм прогнози бувають такими:

- оперативним (до одного місяця);
- короткостроковим (до одного року), який є основою для складання державного бюджету;
- середньостроковим (три - п'ять років);
- довгостроковим (більше семи років).

Два останні прогнози є основою для формування соціально-економічної стратегії.

За об'єктами прогнозування виділяють прогнози:

- природних ресурсів;
- трудових ресурсів;
- інвестицій;
- науково-технічний;
- соціальний;
- зайнятості й ін.

За функціональними ознаками розрізняють:

- пошуковий прогноз, що базується на умовному перенесенні на майбутнє тенденцій розвитку об'єктів, які сформувалися в минулому й діють у теперішньому часі. Він не залежить від факторів, здатних змінити ці тенденції. Мета цього прогнозу - з'ясувати, як будуть розвиватися події в майбутньому при збереженні існуючих тенденцій;
- нормативний прогноз, який на відміну від пошукового розробляється на основі заданих цілей і передбачає визначення способів та строків їхнього досягнення.

Залежно від характеру досліджуваних об'єктів виділяють наступні види прогнозів: економічні, природних ресурсів, науково-технічні, демографічні і соціального розвитку.

Економічні прогнози - досліджують перспективи розвитку окремих елементів продуктивних сил та виробничих відносин; продуктивність праці; використання і відтворення трудових ресурсів та основних фондів; об'єм і склад інвестицій і їх ефективність; темпи економічного зростання; розвиток галузей та господарських комплексів; динаміку, об'єм, склад та якість продукції та ін., що випускається.

Прогнози природних ресурсів - характеризують залучення останніх в господарський оборот та охоплюють усі види громадського відтворення і природне середовище.

Науково-технічні та інноваційні прогнози - визначають перспективи розвитку науки, інновацій та технологій, що визначають рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції і економіки в цілому.

Демографічні прогнози - охоплюють рух народонаселення та відтворення трудових ресурсів, рівень зайнятості трудового населення, його кваліфікаційний і трудовий склад.

Прогнози соціального розвитку - включають споживання населенням продуктів харчування та непродовольчих товарів, роздрібний товарообіг, розвиток галузей невиробничої сфери: загальну і професійну освіту, культуру і мистецтво, охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування населення та ін.

Світовий і вітчизняний досвід дає підстави визначити, що система прогнозування соціально-економічного розвитку може включати довго- (на 10-30 років) і середньострокові (на 2-5 років) прогнози, а також індикативний план на 1 рік та на квартал на державному, регіональному і галузевому рівнях управління.

Розробниками прогнозів та планів виступають відповідні галузеві міністерства і відомства, що притягають наукові установи та окремих розробників.

2. Взаємозв'язок стратегічного планування та прогнозування. Їх інформаційне забезпечення.

Макроекономічне планування - це вид діяльності держави щодо визначення стратегічних, тактичних й оперативних цілей планового періоду, а також способів досягнення таких цілей.

Соціально-економічне планування здійснюється на всіх рівнях управління (державному, регіональному, місцевому, на рівні підприємства).

Стратегічною метою планування є забезпечення економічного зростання (причому як в абсолютних, так і відносних показниках), макроекономічної рівноваги й збалансованості.

Планування має базуватися на принципах науковості, системності, адекватності, рентабельності, гласності, об'єктивності.

Основні функції планування:

- визначення цілей та пріоритетів розвитку національної економіки, особливо в перехідний період її трансформації;
- забезпечення оптимального розвитку національної економіки (найкоротшого й найефективнішого способу досягнення поставленої мети);
- координація економічної діяльності суб'єктів господарювання (забезпечення інформацією, стимулювання й ін.),
- гармонізація економічних інтересів суб'єктів господарювання.

З погляду *обов'язковості виконання* суб'єктами господарювання планових завдань розрізняють директивне, індирективне й індикативне планування.

Директивне планування (від. лат. direktio - прямий напрям) - це спосіб управління економікою за допомогою розроблення обов'язкових для виконання завдань щодо виробництва й розподілу товарів і послуг (було формою прояву твердого державного регулювання економіки в колишньому СРСР).

Індирективне планування - використовуються не тільки адміністративні, але й економічні важелі, не передбачаються як адміністративні покарання за невиконання плану, так і заохочення, пов'язані з перевиконанням плану (тобто матеріальні премії, першочергове виділення ресурсів та ін.).

Індикативне планування - це спосіб регулювання економіки за допомогою поставлення певних цілей, визначення пріоритетів розвитку національної економіки й застосування державних фінансових та інших стимулів для реалізації запланованого (властиве економіці змішаного типу).

Показники макроекономічних планів класифікуються за такими групами: натуральні та вартісні, кількісні та якісні, об'ємні та мережні, абсолютні та відносні, обов'язкові, розрахункові та інформаційні.

Соціально-економічні програми спрямовані на вирішення проблем розвитку та вдосконалення способу життя, підвищення матеріального й культурного рівня населення, поліпшення виробничих і соціальних умов праці й відпочинку, зростання масштабів та ефективності функціонування суспільного сектора тощо.

За рівнем, складом, сферою впливу та реалізації виділяють такі програми: міждержавні, державні, міжгалузеві, галузеві, міжрегіональні, регіональні, локальні. За характером та специфікою проблем і цілей - програми соціально-економічні, виробничі, науково-технічні, екологічні, інституціональні, регіональні та ін.

За термінами виконання програми поділяють на довгострокові (розраховані на 5-10 років), середньострокові (1-5 років) і короткострокові (до одного року). Ця класифікація зумовлена цілями, на досягнення яких спрямовано програму. Довгострокові програми, як правило, спрямовано на досягнення стратегічних цілей.

4. Прогнозування розвитку галузей соціальної сфери та її елементів. Вибір стратегії соціально-економічного розвитку України.

Державний прогноз економічного і соціального розвитку національної економіки – це система кількісних показників та якісних характеристик розвитку макроекономічної ситуації в країні на визначений період, що охоплює формування структури економіки та соціальної інфраструктури, обсягів виробництва товарів і послуг та їх споживання, зовнішньоекономічної діяльності.

Державна програма економічного та соціального розвитку України на довгострокову перспективу розробляється на період, рівний 10-15 рокам, з корекцією, а також продовженням її горизонту кожні п'ять років; на середньострокову перспективу - розробляється на період від 3 до 5 років і щорічно коригується. Вона містить визначення та обґрунтування стратегічних

цілей і пріоритетів соціально-економічної політики держави, напряду їх реалізації, найважливіші завдання, які мають бути вирішені на державному рівні.

Надзвичайні програми розробляються в критичних ситуаціях - наприклад, під час стихійного лиха, в умовах кризи, масового безробіття, загрозливого інфляції. Вони, як правило, короткострокові. При їх здійсненні вагоме місце займають засоби адміністративної регуляції.

Проект Державної програми уряд України подає на розгляд Верховній Раді. Одночасно видаються наступні матеріали: підсумки економічного та соціального розвитку України за період з початку поточного року; прогноз економічного та соціального розвитку наступного року; проект Державного бюджету України.

В Україні центром і виконавчим органом розробки і здійснення економічної політики є Міністерство економіки. Основні його функції - методологічне та організаційне забезпечення економічної політики держави, викладеної в законах України, а також в інших нормативних актах законодавчих і виконавчих органів влади.

Планові органи у вузькому розумінні цього слова відповідають по суті за розробку плану і частково або повністю - також за розробку прогнозів. Вони функціонують тільки як центральні установи без підвідомчого апарату та не мають статусу виконавчої влади. Під час розробки прогнозів та планів ці органи співпрацюють з науково-дослідними інститутами і консультативними радами (комісіями).

Разом з плановими органами економічну політику і стратегію в державі визначають, розробляють і здійснюють такі інститути як:

1. Верховна Рада України (законодавча влада).
2. Кабінет Міністрів України і підлеглі йому органи управління (виконавча влада).
3. Національний банк України (центральний емісійний банк).
4. Органи судочинства.
5. Самоуправні економічні організації (Торгово-промислова палата України, Український союз промисловців та підприємців, сільськогосподарські палати, ремісничі гільдії).
6. Організації, які діють на ринку робочої сили (професійні і роботодавчі спілки).
7. Крім того, на процеси ухвалення рішень із економічної політики впливають партії, асоціації, організації та державні установи, які виконують функції інформації і експертизи за дорученням держави - інститути економічних досліджень: Інститут економіки НАН України, Рада з вивчення продуктивних сил України НАН України, Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України, Науково-дослідний інститут фінансів Міністерства фінансів України, ради експертів, Антимонопольний комітет України та інші.

Сформована таким чином і викладена в державному бюджеті, основних напрямках розвитку економіки, національних програмах, планах соціального і

економічного розвитку, економічна політика розглядається на засіданнях Кабінету Міністрів України і Комітетів Верховної Ради України з питань економічної політики, затверджується Верховною Радою України та стає базою цілеспрямованих дій міністерств, відомств, суб'єктів господарювання усіх форм власності в руслі ринкової економіки.